

Jamshid XOLMIRZAYEV,
University of economics and pedagogy NOTM o'qituvchisi
E-mail: john1209@mail.ru

ADCHTI f.f.f.d (Ph.D) D.SH.Egamnazarova taqrizi asosida

“AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY, THE ROLE OF ANGLO-AMERICANISMS IN UZBEK COMPUTER JARGON”

Annotation

This article is devoted to the study of the computer slang loanwords in the Uzbek language caused by the processes of intercultural communication and language integration. The main material consists of Anglo-Americanisms in the computer field. An attempt has been made to investigate the types of loanwords and the degree of their assimilation into the recipient language. Young people are well acquainted with the loanwords and lead in their use in everyday life, while older people form a smaller proportion. Therefore, it can be concluded that Anglo-Americanisms are actively used in the Uzbek language, particularly in the field of computer and IT technologies, and this tendency indicates the processes of the internationalization of English worldwide.

Key words: Loanword, assimilation, intercultural communication, language integration, language internationalization.

“В НАЧАЛЕ XXI ВЕКА РОЛЬ АНГЛО-АМЕРИКАНСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В УЗБЕКСКОМ КОМПЬЮТЕРНОМ ЖАРГОНЕ”

Аннотация

Эта статья посвящена изучению заимствований компьютерного жаргона в узбекском языке, вызванных процессами межкультурной коммуникации и интеграции языков. Основной материал состоит из англо-американизмов в области компьютеров. Сделана попытка исследовать типы заимствований и степень их ассимиляции в языке-получателе. Молодые люди хорошо знакомы с заимствованиями и лидируют в их использовании в повседневной жизни, тогда как доля старших людей меньше. Таким образом, можно сделать вывод, что англо-американизмы активно используются в узбекском языке, особенно в области компьютерных и IT-технологий, и эта тенденция указывает на процессы интернационализации английского языка по всему миру.

Ключевые слова: Заимствованные слова, ассимиляция, межкультурная коммуникация, языковая интеграция, распространение языка на международном уровне.

XXI ASR BOSHLARIDA O'ZBEK KOMPUTER JARGONIDA ANGLO-AMERIKANIZMLARNING ROLI

Аннотация

Ushbu maqola madaniyatlararo muloqot va til integratsiyasi jarayonlari natijasida o'zbek tilidagi komputer jargonlari o'zlashmalarini o'rganishga bag'ishlangan. Asosiy material komputer sohasidagi anglo-amerikanizmlardir. O'zlashmalarning shakllanish turlarini va qabul qiluvchi tilga qanchalik darajada o'zlashtirilganligini o'rganishga harakat qilingan. Yoshlar o'zlashmalarni yaxshi bilishadi va kundalik hayotda qo'llash borasida yetakchilik qilishadi, kattalar esa kichikroq ulushni tashkil qiladi. Shuning uchun, anglo-amerikanizmlar o'zbek tilida, xususan, komputer va IT-texnologiyalari sohasida faol ishlatilayotgani va bu tendensiya ingliz tilining dunyo bo'ylab xalqaro miqyosda tarqalish jarayonlarini ko'rsatmoqda, degan xulosaga kelish mumkin.

Kalit so'zlar: O'zlashma so'zlar, assimilatsiya, madaniyatlararo muloqot, til integratsiyasi, tilning xalqaro miqyosda tarqalishi.

Kirish. Til – bu dinamik hodisa. U doimiy ravishda rivojlanib boradi: yangi so'zlar va iboralar qo'shilib, har qanday tilning leksik materialini ular bilan to'ldiriladi. Turli xil jargonlar va dialektlar til uchun juda odatiy hol. Ammo so'nggi yillarda komputer jargonlari keng tarqalgan. O'zlashmalar paydo bo'lishi komputer texnologiyalarining XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab jadal rivojlanishi va xususan, shaxsiy komputerlar va komputer qurilmalarining oddiy insonning kundalik hayotiga ommaviy joriy etilishi bilan bog'liq [3]. Komputer terminologiyasi doimiy rivojlanish jarayonida. Ba'zi umumiy ishlatiladigan leksikalar o'z ma'nolarini o'zgartiradi, boshqalari esa eskiradi va ishlatilmay qoladi [4]. Bugungi kunda ko'pgina komputer so'z boyligi o'zlashma bo'lib, bu o'zlashmalar asosan ingliz tilidan o'zlashtirilgan bo'lib, bu uning xalqaro miqyosda tarqalish tendensiyalarini ko'rsatadi. Bu Internet va tarmoq texnologiyalarining jadal va har tomonlama rivojlanishi bilan bog'liq. Angl-amerikanizmlarning o'zbek tili lug'aviy tarkibiga ommaviy ravishda kirib kelishi san'at, texnika, iqtisodiyot, siyosat, servis sohalariidagi ko'pgina tendensiyalar

aynan ingliz tilidagi mamlakatlardan boshlanishi bilan bog'liq. Shuningdek, ingliz tili bugungi kunda universal kommunikatsiya vositasi sifatida qaralmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Anglo-amerikanizmlarning tadqiqoti turli davrlarda va turli tillarda amalga oshirilgan va ularning o'rganilishi jamiyatning rivojlanishi, madaniyatlararo aloqalar va tilning o'zgarishi bilan bog'liq. Quyida G'arb olimlarining anglisizmlar bo'yicha tadqiqotlari va ularning natijalari haqida qisqacha ma'lumot keltirib o'tamiz. Reymon Xiki (Raymond Hickey) ingliz tilining kolonial davrda boshqa tillarga qanday ta'sir qilganini o'rgangan. U kolonializm davrida ingliz tilidan turli tillarga kirib kelgan so'zlar va ifoda vositalarini tahlil qilgan[8]. Manfred Gorlah (Manfred Görlach) esa Yevropa tillaridagi anglisizmlarning grammatik va semantik o'zgarishlarini o'rgangan[9]. Jonatan Kalvert (Jonathan Culpeper) ingliz tilining tarixi va uning boshqa tillarga ta'sirini o'rgangan. Uning asarida anglisizmlar va ularning turli tillarda qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumotlar berilgan[10]. Anna Vejbiska (Anna Wierzbicka) anglisizmlarning ma'nolari,

grammatik hamda semantik o'zgarishlar va ularning madaniy kontekstdagi foydalanilishini o'rgangan [11].

Rahimov G'anisher Xudoykulovich O'zbekistonda ingliz tilining tarqalishi va uning ommalashuvini o'rganadi. Bu jarayonning turli ijtimoiy qatlamlarga qanday ta'sir ko'rsatganini tahlil qiladi. Ushbu ilmiy tadqiqoti jarayonida dunyo miqyosida amal qilayotgan ingliz tilining lingvistik maqomi va variantlashuvi haqida ma'lumotlar beradi, O'zbekiston aholisi lisoniy faoliyatida English franca tizimidan foydalanishning sotsiolingvistik tamoyillarini aniqlaydi hamda O'zbekiston aholisi nutqiy faoliyatida ingliz tilidan foydalanishning pragmatik ko'rsatkichlarini ilmiy asoslab beradi. Ingliz tilining turli kommunikatsiya vositalarida, jumladan, internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalarida qanday qo'llanilishi o'rganiladi. Ingliz tilining O'zbekistonda tarixiy jarayonlar orqali qanday tarqalgani va rivojlangani tahlil qilinadi. Ingliz tilining o'zbek jamiyatida madaniy ta'siri va uning ommalashuviga ta'sir etgan omillar o'rganiladi [12].

Komputer yordamida muloqot millionlab odamlarni qamrab oladi va nafaqat odatiy hayot tarzini, balki fikrlash tarzimizni ham o'zgartiradi. Ushbu jarayonlarning barchasi tilga ta'sir qiladi. Shunday qilib, turli darajadagi tadqiqotchilar komputer tilining rivojlanishini katta qiziqish bilan kuzatmoqdalar. Internet o'ziga xos lingvistik hodisa sifatida filologlar e'tiborini tortadi. Ularning ko'plari komputer diskursining o'ziga xosligini, elektron (komputer, tarmoq) muloqot janr xususiyatlarini va Internet lug'atidagi yangi til o'zaro ta'sir formasini faol o'rgangan [7]. Bu allaqachon maxsus tadqiqotlarning mavzusiga aylangan. Shunday qilib, E.M. Beregovskaya va N.V. Vinogradova tomonidan Internet bilan bog'liq so'zlarni tushunish va talqin qilishga urinishlar mavjud. IT sohasidagi o'zlashmalar o'yin tili vositasi sifatida ham ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Bizning ishimiz uning o'ziga xos xilma-xilligiga - axborot texnologiyalari sohasiga bag'ishlangan. Komputer jargonini shakllanish va rivojlanish jarayonlari, uning boshqa komputer muloqoti turlari bilan o'zaro ta'siri hali yetarlicha aniq emas. Tadqiqot obyekti - axborot texnologiyalari sohasiga oid anglo-amerikanimlardir. Ushbu tadqiqot mavzusi komputer jargonining shakllanishi va rivojlanishini, uning tasnifi va o'zbek tilida qanday darajada o'zlashtirilishini o'rganishdir. Bizning ishimizning maqsadi - o'zbek komputer tilining xususiyatlarini aniqlash va tavsiflash, uning shakllanish sabablarini va bajaradigan funksiyalarini aniqlash. Shuningdek, axborot texnologiyalari sohasini qanday boyitish yo'llari haqida ma'lumot to'plash, bunday lug'at boyligining tarqalishi va keyingi rivojlanishi haqida ba'zi xulosalar chiqarish biz uchun qiziqarli edi.

Tahlil va natijalar. O'zlashmalarni ikki guruhga bo'lish mumkin. Birinchi guruhga professionallik so'zlari kiradi. Ular ilgari faqat IT mutaxassislar tomonidan ishlatilgan. Biroq, yigirma yil davomida ular ukrain tilining faol leksik materialiga kirib keldi. Komputer texnologiyalari hayotimizga kirib kelmoqda va biz endi Internet, komputer, telefon holda hayotni tasavvur qila olmaymiz [1]. Ushbu obyektlar bilan bir qatorda, ularning nomlari ham nutqimizga kirib keldi. Komputer, Windows, sichqoncha kabi so'zlarni eslatib o'tamiz. Ikkinchi kichik guruh Internet bilan birga kelgan so'zlarni o'z ichiga oladi. Ularning manbai asosan ingliz tili. Ushbu o'zlashmalar guruhi nafaqat tilimizga kirib keldi, balki ko'plab o'zbekcha so'zlarni almashtirdi: (friend request) - friend request (do'stlik taklifi), (user) - user (foydalanuvchi), soft (софт) - dasturiy ta'minot, tresh (треш) - axlat.

Komputer jargonlari asosan terminlardan iborat, ammo u professionallikni ham o'z ichiga oladi, asosan mutaxassislarining nutqida qo'llaniladi. Axborot texnologiyalari sanoati doimiy ravishda rivojlanib borganligi

sababli, komputer leksikasi ham faol ravishda o'zgarib bormoqda.

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, xususan, shaxsiy komputerlar va komputer qurilmalari foydalanish bilan komputer texnologiyalarining jadal o'sishi maxsus so'zlar va iboralar miqdorini katta darajada oshirdi [1]. Inglizcha terminlar va qisqartmalar, ko'pincha inglizcha imlododa, o'zbeklar nutqini to'ldirdi: mikroprotessor, operativ sistema, format, vinchester, piksel, display va boshqalar.

Yangi texnologiyalar bilan bir qatorda, komputer o'yinlari ham inson olamiga kirib keldi, bu yerda ham ma'lum bir narsalarning individual nomlari mavjud, masalan, PubG, counter strike, clash va boshqalar. Texnologiyalarning ko'pi AQShdan keladi, shuning uchun ingliz tilining ta'siri bu sohada juda kuchli. Avvaliga, noodatiy ishlatishlar asta-sekin normaga aylanadi, yangi so'zlar va ma'nolar lug'atlar tomonidan og'zaki va yozma nutqda qanday mustahkamlangan bo'lsa, xuddi shunday shaklda qayd etiladi (CD-pleyer, DVD-filmlar, SMS-xabar, IP-telefoniya, IT-loyiha). Texnologik inqilob sharoitida har bir yangi hodisa o'zining og'zaki nomini, o'z nomini olishi kerak. Va chunki ularning deyarli barchasi (kamdan-kam holatlar bundan mustasno) AQShda ixtiro qilingan, ular tabiiy ravishda ingliz tilida nomlanadi [1]. Ularning katta qismi uchun, albatta, o'zbek tilida ekvivalenti yo'q.

Komputer texnologiyalari bilan ishlayotgan odamlar ko'pincha yosh mutaxassislardir, ular nutqida o'zlashmalarni tez-tez ishlatadilar. So'nggi paytlarda komputer o'yinlariga bo'lgan qiziqish ham yoshlar orasida keng tarqalgan. Bu yangi so'zlarning kuchli manbai hisoblanadi [3].

Komputer leksikasi ingliz tilidan katta ta'sir ko'rdi. Bu tarmoqlangan tizim bo'lib, u quyidagilarni o'z ichiga oladi: komputer mutaxassislari va foydalanuvchilarining nomlari (user (user), geymer (gamer), flaymer (flamer), dekoder (decoder)); inson harakatlari va komputer javoblari (mail qilish (to mail) - elektron pochta orqali yuborish); komputer qismlari (display - ekran qurilmasi, tru-killer - printer); komputer o'yinlari (Need for Speed, Call of Duty).

Biz to'g'ridan-to'g'ri o'zlashmalar, kalka, qisman kalka, tarjima va aralash o'zlashmalar kabi turlarni ajratib ko'rsatishimiz mumkin [2]. To'g'ridan-to'g'ri o'zlashmalarni o'zbek tili komputer terminologiyasiga o'tkazish: apgrejd (upgrade); bayt (byte); bravzer (browser); kesh (cache); adapter (adapter); internet (Internet); server (server), divays (device), harddrayv (hard drive), avatar (Avatar), bag (Bug).

Aralash o'zlashmalar to'g'ridan-to'g'ri va tarjima qilingan o'zlashmalarni bir vaqtning o'zida qo'llashni o'z ichiga oladi, natijada gibril terminlar hosil bo'ladi: vaqtinchalik fayl (temporary file); kesh-xotira (cache-memory); pochta serveri (mail server); video karta (video card).

O'zlashmalar guruhi qisqartmalardan iborat. Bu so'zlar inglizcha kelib chiqishi va shakllanish usuli bo'yicha majmuaviy qisqartirilgan so'zlar bo'lib, hali o'zbek tilida o'zlashtirish jarayoniga jalb qilinmagan [2]: aka (also known as); lol (laughing out loud). Ushbu misollar ham komputer jargonining til vositalarini sezilarli darajada soddalashtirish, minimallashtirish va standartlashtirishga moyilligini isbotlaydi.

Grammatik o'zlashtirish jarayonida inglizcha termin o'zbek grammatikasiga qo'shilib, uning qoidalariga bo'ysunadi. Masalan, otlar kelishik qo'shimchalarini oladi: simka (sim-karta). Manba tili analitik va qabul qiluvchi til sintetik bo'lganligi sababli, fe'llarga qo'shimchalar qo'shiladi: apgrejd qilmoq (to upgrade); gugllamoq (google). Komputer o'zlashmalarini talaffuziga ko'ra tasniflash mavjud. Birinchi guruh inglizcha so'zning to'g'ridan-to'g'ri transliteratsiyasi bo'lib, leksikaning asosiy ma'nosini saqlab qoladi: gadjet (gadget); geym (game); geymer (gamer). Ikkinchi guruh

o'zlashmalar asl so'zning fonetik va grammatik buzilishidan iborat [7]: gugllamoq (to google)

Xulosa va takliflar. Anglo-amerikanizmlar bo'yicha dunyoda ko'plab izlaishlar olib borilmoqda. Bu tadqiqotlar orqali tillarning bir-biriga ta'siri, madaniyatlararo aloqalar va tillarning rivojlanishi yaxshiroq tushunilgan. Qadimgi asarlar turli madaniyatlar va tillar o'rtasidagi aloqalarni ko'rsatadi, shuningdek, olinma so'zlarning o'zlashtirilishi va ularning ma'nolarini tahlil qiladi. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlashimiz mumkinki, yosh avlod til o'zgarishlariga tezroq javob beradi. O'zbek jamiyatining raqamli savodxonligi rivojlanishi komputer sohasidagi o'zlashmalarni o'zbek tilida yaxshi

o'zlashtirishni ta'minladi. Axborot texnologiyalari rivojlanishi zamonaviy avlodning lug'atini shakllantirishga ta'sir ko'rsatdi, bu esa til tizimida komputer jargonining paydo bo'lishiga olib keldi. Biroq, komputer tili, jumladan jargonning qo'llanish doirasi juda keng va kelajakda yanada kengayadi. O'zbek komputer lug'ati tez o'zgarib bormoqda. IT-texnologiyalar sohasidagi o'zlashmalar jargon belgilari yo'qolib bormoqda va o'zbek internet tili shakllanmoqda. Jargonning ishlatilishi o'zbek tilining barcha sohalarida rivojlanishga ta'sir ko'rsatadi, bu ingliz tilining xalqaro miqyosda rivojlanishini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR

1. Береговская Э. М. Молодежный сленг: формирование и функционирование / Э. М. Береговская // Вопросы языковедения. – 2009. – №3. – С. 32–41.
2. Виноградова Н. В. Компьютерный сленг и литературный язык: проблемы конкуренции / Н.В. Виноградова // Исследования по славянским языкам. – 2001. – № 6. – С. 203–216.
3. Горшков П. А. Сленг хакеров и геймеров в Интернете / П. А. Горшков. – Москва, 2008 – 180 с.
4. Нечаевский В. О. Влияние внешних и внутренних средств номинации на вариативность единиц лексического уровня языка (на материале компьютерной терминологии в славянских языках) / В. О. Нечаевский // Вестник ЮУрГУ. – 2011. – №22. – С. 65–70.
5. Hoffer B. L. Language Borrowing and the Indices of Adaptability and Receptivity / B.L. Hoffer // Intercultural Communication Studies, 2005. – 14(2), P. 53–72. <https://web.uri.edu/iaics/files/05-Bates-L.-Hoffer.pdf>
6. Raymond Hickey. "Legacies of Colonial English: Studies in Transported Dialects" Cambridge University Press, 24 февр. 2005 г. - Всего страниц: 713
7. Görlach, Manfred. English in Europe. OUP Oxford, 2002.
8. Culpeper, Jonathan. History of English. Routledge, 2015.
9. Wierzbicka, Anna. Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. Vol. 8. Oxford University Press, 1997.
10. Rahimov g'.x. ingliz tilining o'zbekistonda tarqalishi (sosiolingvistik va pragmatik jihatlar) filologiya fanlari doktori (doctor of science) ilmiy darajasini olish uchun tayërlangan dissertasiya.- toshkent – 2018